

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાતની વડી અદાલતમાં

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નંબર ૧૫૨૧૨ / ૨૦૨૦

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એ.સી. રાવ

૧.	શું સ્થાનિક અખબારોના પ્રતિનિધિઓને ચુકાદો જોવાની પરવાનગી આપી શકાય?	હા
૨.	રિપોર્ટરને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩.	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રી ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪.	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે	ના

	હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે?	
--	---	--

=====

ડાભી શારદાબેન લાલસિંહ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થીતી:-

અરજદાર નંબર ૧, ૨, ૩ વતી શ્રી રાજેશકુમાર એમ. વાઘેલા (૧૦૦૯૯)

અરજદાર નંબર ૧, ૨, ૩ વતી સુધાંશુ એ. ઝા (૮૩૪૫)

સામાવાળા નંબર ૨, ૩ વતી

સામાવાળા નંબર ૧ વતી શ્રી તૃપેશ કથિરિયા, મદદનીશ સરકારી વકીલ/પી.પી.(૯૯)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એ.સી. રાવ

તારીખ: ૧૬/૧૨/૨૦૨૦

મૌખિક ચુકાદો

વર્તમાન પિટિશન દ્વારા, અરજદારોએ આંગણવાડી કાર્યકરો માટેની જાહેરાત નંબર ૨૦૨૦/૨૧ ને પડકારી છે.

૨. વર્તમાન પિટિશન તરફ દોરી જતી ટૂંકી હકીકતો એવી છે કે અરજદારોએ સામાવાળા નંબર ૨ દ્વારા વર્તમાનપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી જાહેરાત નંબર ૨૦૨૦/૨૧ મુજબ આંગણવાડી કાર્યકરની પોસ્ટ માટે અરજી કરી હતી. જાહેરાત મુજબ, ૭૩ આંગણવાડી કાર્યકરો અને ૯૩ તેડાગર કાર્યકરોની જરૂર હતી. તે મુજબ, અરજદાર નંબર ૧ એ બાયડ તાલુકાના મહાદેવપુરા કેન્દ્રમાં આંગણવાડી કાર્યકરની પોસ્ટ માટે અરજી કરી હતી, જ્યારે અરજદાર નંબર ૨ એ બાયડના રંગનાથપુર કેન્દ્રમાં આંગણવાડી કાર્યકરની પોસ્ટ માટે અરજી કરી હતી અને અરજદાર નંબર ૩ એ અરવલ્લી જિલ્લાના બાયડ તાલુકાના આમોદરા-૮ કેન્દ્રમાં આંગણવાડી તેડાગરની પોસ્ટ માટે અરજી કરી હતી. ત્યારબાદ, ફોર્મની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી અને અરજદારોના ફોર્મ રદ કરવામાં આવ્યા હતા. અરજદારોએ સામાવાળા સત્તાધિકારીઓને રજૂઆત કરી હતી કે તેમના નામો ખોટી રીતે અવગણવામાં આવ્યા હતા. રજૂઆતના અનુસંધાને સત્તાધિકારીએ મેરિટ લિસ્ટમાં અરજદારોના નામોનો સમાવેશ કર્યો હતો.

ત્યારબાદ, અરજદારોની આંગણવાડી કાર્યકરોની પોસ્ટ માટે પસંદગી કરવામાં આવી હતી. પરિણામે, અરજદારોને નિમણૂક પત્રો આપવામાં આવ્યા હતા. નિમણૂક પત્રોના અનુસંધાને, અરજદારો તેમના સંબંધિત કેન્દ્રો પર તેમની ફરજોમાં જોડાયા હતા, જો કે, અરજદાર નંબર ૧ અને ૩ ને તાલીમ માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ, કોઈપણ કારણ આપ્યા વિના તે જ દિવસે બરતરફ કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી, સામાવાળા નંબર ૩ દ્વારા પસાર કરાયેલા અરજદારોની નિમણૂક રદ કરતા તારીખ ૦૫/૧૧/૨૦૨૦ ના આદેશને રદ કરવા અને બાજુ પર રાખવા માટે અરજદારો દ્વારા રિટ ઓફ મેન્ડમસની માંગણી કરતો આ આદેશ પડકારવામાં આવ્યો છે.

૩. દલીલો સમયે, અરજદારના વિદ્વાન વકીલને પૂછવામાં આવ્યું હતું કે આ અદાલતની હકુમત છે કે નહીં અને રિટ ઓફ મેન્ડમસ ટકી શકે કે નહીં. તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં, અરજદારના વિદ્વાન વકીલે હરિજન પરંગી નીતાબેન મેવાભાઈ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને પ ના કેસમાં સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નંબર ૮૬૦૧ ઓફ ૨૦૧૪ માં લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૪૨૧ ઓફ ૨૦૧૬ માં આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા તારીખ ૧૪/૦૬/૨૦૧૬ ના રોજ આપવામાં આવેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં વિદ્વાન સિંગલ જજે આંગણવાડી કાર્યકરોની પોસ્ટ પર નિમણૂક માટેની પિટિશન ફગાવી દીધી હતી. ઉક્ત આદેશને પડકારવામાં આવ્યો હતો અને

ડિવિઝન બેન્ચે એવું ઠરાવ્યું હતું કે સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો આદેશ સાચો છે. તેમણે જમ્મુ અને કાશ્મીર હાઈકોર્ટના તસ્લીમા જાન વિરુદ્ધ જે. એન્ડ કે. રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં સ્પેશિયલ રિટ પિટિશન નંબર ૧૦૦૨ ઓફ ૨૦૧૮ માં આપેલા ચુકાદા પર પણ આધાર રાખ્યો છે, જેમાં અદાલતે પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો કે શું આંગણવાડી કાર્યકરો સિવિલ પોસ્ટ ધરાવી શકે કે નહીં અને હાઈકોર્ટે તારણ કાઢ્યું હતું કે તેઓ સિવિલ પોસ્ટ ધરાવી શકતા નથી કારણ કે તેઓ સીએટી એક્ટની કલમ ૧૪ ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતા નથી, અને ટ્રિબ્યુનલ પાસે તેમની પિટિશન સ્વીકારવાની હકુમત નથી.

૩.૧ તેમણે ઉજવલા ચુવરાજ નારખેડે વિરુદ્ધ અર્ચના પ્રકાશ નારખેડે અને અન્ય ના કેસમાં સિવિલ અપીલ નંબર ૧૫૮ ઓફ ૨૦૦૯ માં તારીખ ૧૨/૦૧/૨૦૦૯ ના રોજ જાહેર કરવામાં આવેલા સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો છે, જેમાં આંગણવાડી કાર્યકરોએ રિટ ઓફ મેન્ડમસ દાખલ કરી હતી અને હાઈકોર્ટે તેમની રિટ પિટિશન ફગાવી દીધી હતી અને સુપ્રીમ કોર્ટે હાઈકોર્ટના આદેશને રદ કર્યો હતો, કારણ કે આદેશ કોઈપણ કારણ આપ્યા વિના અને અપીલકર્તાને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના હતો.

૪. તેનાથી વિપરીત, વિદ્વાન એ.જી.પી. એ પશ્ચિમ ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ થ્રુ એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર ઓ. એન્ડ એમ. વિરુદ્ધ જયેશકુમાર

કનકસિંહ જાડેજા અને જ ના કેસમાં સિવિલ એપિલકેશન નંબર ૧ ઓફ ૨૦૧૮ સાથે સેકન્ડ અપીલ નંબર ૧૯૬ ઓફ ૨૦૧૮ માં તારીખ ૦૮/૦૮/૨૦૧૮ ના રોજ આપવામાં આવેલા આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં ફરરા ૨૧ થી ૩૭ માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

“૨૧. મારી વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો બીજો પ્રશ્ન એ છે કે જો ક્ષણભર માટે એમ માની લેવામાં આવે કે મૂળ વાદી કામદાર હતો, તો શું સિવિલ કોર્ટ પાસે દાવો સ્વીકારવાની અને માંગ્યા મુજબના જાહેરનામાની રાહત આપવાની હકુમત હતી?

૨૨. આ સંદર્ભમાં, હું પ્રથમ સી.પી.સી. ની કલમ ૮ નો સંદર્ભ આપું. જે કહે છે કે જ્યાં સુધી તેમની સંજ્ઞાન લેવાનું સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે વર્જિત ન હોય ત્યાં સુધી તમામ દાવાઓ ચલાવવા માટે અદાલતો સક્ષમ છે. ઔદ્યોગિક બાબતોમાં સિવિલ કોર્ટને બિલકુલ હકુમત છે કે કેમ તે અંગે એક વ્યાપક પાસું છે. આ પાસામાં સીમાચિહ્નરૂપ ચુકાદો સુપ્રીમ કોર્ટનો છે જે ૧૯૭૬ ૧ એલએલએન પેજ ૧ = એઆઈઆર ૧૯૭૫ એસસી ૨૨૩૮ માં અહેવાલ થયેલ છે. ઉક્ત ચુકાદામાં, સુપ્રીમ કોર્ટે ઔદ્યોગિક વિવાદના સંબંધમાં સિવિલ કોર્ટની હકુમતને લાગુ પડતા સિદ્ધાંતો

નિર્ધારિત કર્યા છે. આ અસંખ્ય મુદ્દાઓમાંથી એક છે જે સિવિલ કોર્ટમાં વારંવાર ઉદ્ભવતા હોય છે. આ મુદ્દો ઔદ્યોગિક વિવાદ વિશે છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ ઔદ્યોગિક વિવાદ એ માલિક અને કર્મચારી વચ્ચે તેમની કામ કરવાની શરતોના સંદર્ભમાં વિવાદ અથવા અભિપ્રાયનો તફાવત છે. તેથી, આવા ઔદ્યોગિક વિવાદના સંદર્ભમાં, જ્યારે સંઘર્ષ ઉભો થાય છે, ત્યારે સિવિલ કોર્ટ આવી બાબતોમાં ક્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે તે પ્રશ્ન છે. સુપ્રીમ કોર્ટે ચાર વ્યાપક સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા છે.

૧ જો વિવાદ ઔદ્યોગિક વિવાદ નથી, કે તે અધિનિયમ હેઠળના અન્ય કોઈ અધિકારના અમલીકરણ સાથે સંબંધિત નથી, તો ઉપાય માત્ર સિવિલ કોર્ટમાં જ રહેલો છે;

૨ જો વિવાદ એ સામાન્ય કાયદા હેઠળના અધિકાર અથવા જવાબદારીમાંથી ઉદ્ભવતો ઔદ્યોગિક વિવાદ હોય અને અધિનિયમ હેઠળ ન હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વૈકલ્પિક છે, જે સંબંધિત દાવેદારની પસંદગી પર છોડવામાં આવે છે કે તે ચોક્કસ ઉપાયમાં જે રાહત મળવાપાત્ર હોય તેના માટે પોતાનો

ઉપાય પસંદ કરે;

૩ જો ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા અધિકાર અથવા જવાબદારીના અમલીકરણ સાથે સંબંધિત હોય, તો દાવેદાર માટે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર ઉપાય અધિનિયમ હેઠળ નિર્ણાયક નિર્ણય મેળવવાનો છે;

૪ જો જે અધિકારનો અમલ કરવામાં માંગવામાં આવે છે તે પ્રકરણ વી-એ જેવા અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ અધિકાર હોય, તો તેના અમલીકરણ માટેનો ઉપાય ક્યાં તો કલમ ૩૩સી છે અથવા કિસ્સા મુજબ ઔદ્યોગિક વિવાદ ઉભો કરવાનો છે.

૨૩. ઉદાહરણ તરીકે જો મૃતક કર્મચારીના વારસદાર અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ મૃતક કર્મચારીને ચૂકવવાપાત્ર સેવા નિવૃત્તિના લાભોના સંદર્ભમાં હરીફ દાવો કરે છે, તો જોકે આ મુદ્દો માલિક વિરુદ્ધ સંબંધિત કર્મચારીનો છે, તેમ છતાં, વિવાદનો મુખ્ય મુદ્દો ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ ઉદ્ભવતો નથી. આવા કિસ્સાઓમાં, ઉપાય સિવિલ દાવા દ્વારા થશે અને સિવિલ કોર્ટ

પાસે તે મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરવાની પૂરતી હકુમત હશે.

૨૪. તેવી જ રીતે એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે, જ્યાં મુદ્દો સામાન્ય કાયદા હેઠળના અધિકાર અથવા જવાબદારી અને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ ઉદ્ભવતા ઔદ્યોગિક વિવાદની શ્રેણીમાં આવી શકે છે. દાખલા તરીકે, કોઈ વ્યક્તિ એલ.આઈ.સી. દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર રકમ અંગે વિવાદ કરી શકે છે જે સામાન્ય કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ આવરી લેવામાં આવે છે, છતાં, મુદ્દો હજુ પણ કોઈ ત્રિપક્ષીય કરારના આધારે કર્મચારી, વીમા કંપની અને માલિક સાથે સંબંધિત હોઈ શકે છે. આવી સ્થિતિમાં, સિવિલ કોર્ટની હકુમત વૈકલ્પિક હોઈ શકે છે. કારણ કે, કર્મચારી તેની ફરિયાદોના નિવારણ માટે ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ માન્ય રીતે ઔદ્યોગિક વિવાદ ઊભો કરી શકે છે અથવા તે સિવિલ કોર્ટના ઉપાયનો આશરો લઈ શકે છે.

૨૫. બીજી બાજુ, જો મુદ્દો સીધો ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની જોગવાઈઓના દાયરામાં આવતો હોય, જે તે અધિનિયમ હેઠળ અમલીકરણ યોગ્ય હોય, તો ઉપાય ફક્ત ઉક્ત અધિનિયમ હેઠળ જ હશે અને સિવિલ કોર્ટની હકુમત સંપૂર્ણપણે

બાકાત રહેશે. ઉદાહરણ તરીકે, ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ, હડતાળ અથવા લોકઆઉટ અથવા લે-ઓફનું સમર્થન માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ તંત્ર દ્વારા જ કરી શકાય છે. ઉક્ત ગોઠવણને ધ્યાનમાં લેતા, સિવિલ કોર્ટની હકુમત સંપૂર્ણપણે લઈ લેવામાં આવી છે. પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદા પર પાછળથી ૧૯૯૫ ૨ એલએલજે ૭૨૮ : ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫ માં અહેવાલ થયેલ રાજસ્થાન રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન કેસમાં વધુ વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી છે. ફકરા ૨૨, ૨૩, ૨૫ અને ૨૬ નો સંદર્ભ લઈ શકાય છે. ઉપરના ફકરાઓ વાંચવાથી સ્પષ્ટ ચિત્ર મળે છે કે સિવિલ કોર્ટ ઔદ્યોગિક બાબતોના સંદર્ભમાં કઈ હદ સુધી અને કયા કિસ્સાઓમાં તેની હકુમતનો ઉપયોગ કરી શકે છે. ફકરા ૨૫ માં કરવામાં આવેલ અવલોકનો સુસંગત છે;

“૨૫.....આ વિધાન એમ કહેતું હોય તેમ સમજી શકાય નહીં કે સિવિલ કોર્ટ દ્વારા ક્યારેય કોઈ ઔદ્યોગિક વિવાદ સ્વીકારી શકાય નહીં અથવા તેના પર નિર્ણય આપી શકાય નહીં. આવી સમજણ માત્ર સિદ્ધાંત નંબર ૨ માં કાયદાના વિધાનને સંપૂર્ણપણે અર્થહીન બનાવશે એટલું જ નહીં પરંતુ તે વિષય પરના સ્થાપિત સિદ્ધાંતોની

વિરુદ્ધ પણ જશે.....તેથી કામદારોના હિતમાં હંમેશા એવું હોય છે કે તેમને લગતા વિવાદો અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચોમાં નક્કી કરવામાં આવે અને સિવિલ કોર્ટમાં નહીં. કામદારોને લગતા કાયદાઓની વિશાળ શ્રેણી પાછળની આ સંપૂર્ણ નીતિ છે. આ કાયદાકીય નીતિ અને ઈરાદો આ કાયદાઓ અને તેમની હેઠળ ઉદ્ભવતા વિવાદોનું અર્થઘટન કરવામાં અદાલતોએ ધ્યાને લેવા જોઈએ”.

૨૬. અંતે સુપ્રીમ કોર્ટે ફરો ૩૨ માં સિદ્ધાંતોનો સારાંશ આપ્યો. આ ચુકાદામાં, સાત સિદ્ધાંતો વિકસાવવામાં આવ્યા છે. ફરો ૩૪ માં, સુપ્રીમ કોર્ટે એ પણ જણાવ્યું કે તેમાં જણાવેલ સિદ્ધાંતો તમામ પેન્ડિંગ બાબતો અને હવે પછી દાખલ કરવામાં આવનારા દાવાઓ અને કાર્યવાહીને પણ લાગુ પડશે. વિકસિત સાત સિદ્ધાંતો નીચે મુજબ છે:

૧ જ્યાં વિવાદ કરારના સામાન્ય કાયદામાંથી ઉદ્ભવે છે, એટલે કે, જ્યાં કરારના સામાન્ય કાયદાના આધારે રાહત માંગવામાં આવે છે, ત્યાં સિવિલ કોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવેલો દાવો ટકી શકે તેમ નથી તેમ કહી શકાય નહીં, ભલે આવો વિવાદ ઔદ્યોગિક

વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૨કે અથવા કલમ ૨એ ના અર્થમાં ઔદ્યોગિક વિવાદ પણ બનાવતો હોય.

૨ જોકે, જ્યાં વિવાદમાં ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ અધિકારો અથવા જવાબદારીઓની માન્યતા, પાલન અથવા અમલીકરણનો સમાવેશ થતો હોય, તો એકમાત્ર ઉપાય ઉક્ત અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચોનો સંપર્ક કરવાનો છે.

૩ તેવી જ રીતે, જ્યાં વિવાદમાં ઔદ્યોગિક રોજગાર અધિનિયમ, ૧૯૪૬ જેવા કાયદાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા અધિકારો અને જવાબદારીઓની માન્યતા, પાલન અથવા અમલીકરણનો સમાવેશ થાય છે જેને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમના પૂરક કાયદા કહી શકાય; અને જે આવા વિવાદોના ઉકેલ માટે કોઈ મંચ પ્રદાન કરતા નથી, તો એકમાત્ર ઉપાય ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચોનો સંપર્ક કરવાનો રહેશે, જો તેઓ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની કલમ ૨કે અને કલમ ૨એ ના અર્થમાં ઔદ્યોગિક વિવાદો બનાવતા હોય અથવા જ્યાં આવો કાયદો કહે છે કે આવા વિવાદને કાં તો ઔદ્યોગિક વિવાદ તરીકે

ગણવામાં આવશે અથવા કહે છે કે તેનો નિર્ણય ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા કોઈપણ મંચ દ્વારા કરવામાં આવશે. અન્યથા, સિવિલ કોર્ટનો આશરો ખુલ્લો છે.

૪ એ કહેવું યોગ્ય નથી કે ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયો સમાન રીતે અસરકારક નથી કારણ કે મંચ સુધીની પહોંચ યોગ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતા સંદર્ભ પર આધારિત છે. સરકારને સંદર્ભ આપવા માટેની સત્તા અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને સિદ્ધ કરવા માટે વાપરવાની છે અને તેથી તે માર્ગદર્શન વગરની નથી. જ્યાં સુધી ઊભો થયેલ વિવાદ પ્રથમ દૃષ્ટિએ તદ્દન નિર્રથક ન હોય ત્યાં સુધી સંદર્ભ આપવાનો નિયમ છે. સોંપાયેલ સત્તા એ સંદર્ભ આપવાની સત્તા છે અને નિર્ણય લેવાની સત્તા નથી, જોકે એવું બની શકે કે સરકાર એ તપાસવા માટે હકદાર છે કે વિવાદ પ્રથમ દૃષ્ટિએ નિર્રથક છે કે નહીં, જે નિર્ણયને પાત્ર નથી.

૫ કાયદાની ઉક્ત નીતિને અનુરૂપ, અમે સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓને એવી જોગવાઈ કરવા માટે ભલામણ કરીએ છીએ કે જે કામદારને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની કલમ ૨એ

હેઠળ આવરી લેવામાં આવતા ઔદ્યોગિક વિવાદોના કિસ્સામાં સરકાર દ્વારા સંદર્ભની જરૂરિયાત વિના સીધા લેબર કોર્ટ/ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલનો સંપર્ક કરવા સક્ષમ બનાવે. આ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયોની અસરકારકતાના સંબંધમાં આશંકાઓને દૂર કરવામાં ઘણી મદદ કરશે.

૬ ઔદ્યોગિક રોજગાર અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ અને તે મુજબ ઘડવામાં આવેલા પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશો એ સેવાની વૈધાનિક રીતે લાદવામાં આવેલી શરતો છે અને તે માલિકો અને કર્મચારીઓ બંને પર બંધનકર્તા છે, ભલે તે વૈધાનિક જોગવાઈઓ જેટલી ન હોય. આ સ્થાયી આદેશોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન કર્મચારીને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચો સમક્ષ અથવા સિવિલ કોર્ટમાં જ્યાં અહીં દર્શાવેલ સિદ્ધાંતો મુજબ સિવિલ કોર્ટનો આશરો ખુલ્લો હોય ત્યાં યોગ્ય રાહત મેળવવા માટે હકદાર બનાવે છે.

૭ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અને તેના પૂરક કાયદાઓમાંથી ઉભરી આવતી કાયદાની નીતિ કામદારોને વૈકલ્પિક વિવાદ નિવારણ પદ્ધતિ પૂરી પાડવાની છે, એવી પદ્ધતિ કે જે ઝડપી,

બિનખર્ચાળ, અનૌપચારિક અને પ્રક્રિયાગત કાયદાઓના ભારણથી મુક્ત હોય અને સિવિલ કોર્ટમાં લાગુ પડતી અપીલો પર અપીલો અને રિવિઝનથી મુક્ત હોય. ખરેખર, ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલોની સત્તાઓ એ અર્થમાં ઘણી વધુ વ્યાપક છે કે તેઓ ઔદ્યોગિક વિવાદનો અંત લાવવા માટે સંજોગોમાં યોગ્ય લાગે તેવી રાહત આપી શકે છે.

૨૭. ત્યારબાદ, સુપ્રીમ કોર્ટની બે જજની બેન્ચે રાજસ્થાન એસઆરટીસી વિરુદ્ધ ઝાકીર હુસૈન જે ૨૦૦૫ ૭ એસસીસી ૪૪૭ માં અહેવાલ થયેલ છે, તેમાં પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ ચુકાદો અને ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫ માં અહેવાલ થયેલ રાજસ્થાન એસઆરટીસી ચુકાદો પર આધાર રાખ્યો હતો. પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ કેસમાં નિર્ધારિત ચાર સિદ્ધાંતો અને ત્યારબાદ રાજસ્થાન એસઆરટીસી કેસમાં વિસ્તૃત કરાયેલા સાત સિદ્ધાંતોનો વિગતવાર સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો અને માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતને હાઈલાઈટ કર્યો હતો કે જ્યાં કોઈ કાયદો જવાબદારી બનાવે છે અને નિર્દિષ્ટ રીતે હેતુનો અમલ કરે છે, તો તે હેતુનો અન્ય કોઈ રીતે અમલ કરી શકાતો નથી. ઉક્ત ચુકાદામાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ એક કંડક્ટરના કેસ સાથે

વ્યવહાર કરી રહી હતી જે બે વર્ષના સમયગાળા માટે પ્રોબેશન પર દૈનિક વેતન પર હતો અને જેની સેવા અસંતોષકારક કામગીરીના આધારે સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. સેવા સમાપ્તિના આદેશને એવા જાહેરનામાના દાવા દ્વારા પડકારવામાં આવ્યો હતો કે સેવા સમાપ્તિનો આદેશ ગેરકાયદેસર હતો, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ હતો અને તેથી તેને રદ કરવા પાત્ર હતો. એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે કર્મચારી કોઈપણ બ્રેક વિના સેવામાં સાતત્ય માટે હકદાર હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે અંતે ઠરાવ્યું હતું કે કર્મચારીએ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ તેના ઉપાયો માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈતો હતો અને સિવિલ કોર્ટની હુકમતનો આશરો લઈ શકાયો ન હોત.

૨૮. ત્યારબાદ, સુપ્રીમ કોર્ટની બે જજની બેન્ચે રાજસ્થાન એસઆરટીસી વિરુદ્ધ મોહર સિંહ જે ૨૦૦૮ પ એસસીસી ૫૪૨ માં અહેવાલ થયેલ છે, તેમાં બરતરફીના કેસ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો. કર્મચારીએ બરતરફીના આદેશને રદ કરવા માટે સિવિલ કોર્ટનો સંપર્ક કર્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે દાવો મંજૂર કર્યો હતો. વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ એન્ડ સેસન્સ જજ દ્વારા પ્રથમ અપીલ પણ ફગાવી દેવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટે પણ એવું કહીને બીજી અપીલ

ફગાવી ટીધી હતી કે તેમાં કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ નથી.

૨૯. મોહર સિંહના વર્તમાન કેસમાં, પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ યુકાદો અને રાજસ્થાન એસઆરટીસી ના ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫ તેમજ ૨૦૦૫ ૭ એસસીસી ૪૪૭ માં અહેવાલ થયેલા અગાઉના બે નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપ્યા પછી પણ, સુપ્રીમ કોર્ટે તેની સમક્ષના પડકારાયેલા યુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. આ વખતે સુપ્રીમ કોર્ટે ફક્ત ૧૫, ૧૯ અને ૨૯ માં નીચે મુજબ જણાવીને તેના ઉપાયો માટે સિવિલ કોર્ટ દ્વારા કર્મચારીના અધિકારનો ઉપયોગ કરવાની તરફેણ કરી હતી:

૧૫. સર્વિસ બાબતોમાં સિવિલ કોર્ટની મર્યાદિત હકુમત હોઈ શકે છે પરંતુ એવું કહી શકાય નહીં કે તેને દાવો સ્વીકારવા માટે બિલકુલ હકુમત નથી. તે શિસ્તભંગની કાર્યવાહીમાં પસાર કરાયેલા આદેશ અથવા લાદવામાં આવેલી સજાના પ્રમાણ પર અપીલ તરીકે બેસવા માટે હકદાર ન હોઈ શકે. સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૪ ૧ બી ને ધ્યાનમાં લેતા તે આપેલ કેસમાં સેવામાં પુનઃસ્થાપન માટે નિર્દેશ ન આપી શકે પરંતુ, તે

એક સુસ્થાપિત કાયદો છે કે જ્યાં વાદી દ્વારા સામાન્ય કાયદાની શરતો હેઠળ અથવા પ્રથમ વખત નવો અધિકાર બનાવનાર કાયદા સિવાયના કાયદા હેઠળ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવે છે અને જ્યારે ઉક્ત અધિકારના અમલીકરણ માટે મંચ પણ બનાવવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે સિવિલ કોર્ટ પાસે એવા દાવાને સ્વીકારવાની પણ હકુમત હશે જ્યાં વાદી ભારતના બંધારણની કલમ-૧૪ હેઠળ દર્શાવ્યા મુજબ મૂળભૂત અધિકારનો અથવા કાયદાની ફરજિયાત જોગવાઈઓ અથવા સેવાની શરતોનું સંચાલન કરતા વૈધાનિક નિયમોના લાભનો દાવો કરે છે.

૧૯. આપણે પ્રથમ વખત કાયદા હેઠળ માલિકને આપવામાં આવેલા અધિકાર અને ઉપાય પૂરો પાડવો અને સામાન્ય કાયદા અધિકાર હેઠળના કેસો નક્કી કરવા માટે બનાવવામાં આવેલા અધિકાર વચ્ચેનો તફાવત પણ ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ. માત્ર અગાઉના કિસ્સામાં જ, સિવિલ કોર્ટની હકુમત ગર્ભિત રીતે વર્જિત ગણી શકાય.

૨૯. અગાઉ અહીં ઉલ્લેખિત નિર્ણયો સ્પષ્ટપણે એક તફાવત લાવે છે જેને નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં. જો ઔદ્યોગિક વિવાદ

અધિનિયમ અથવા પૂરક કાયદાઓ હેઠળ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવે છે, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત રહેશે, પરંતુ જો આવો કોઈ અધિકાર માંગવામાં ન આવે તો સિવિલ કોર્ટ પાસે હકુમત રહેશે.

૩૦. રાજસ્થાન એસઆરટીસી વિરુદ્ધ બાલ મુકુંદ બૈરવા જે ૨૦૦૯ ૪ એસસીસી ૨૯૯ માં અહેવાલ થયેલ છે, તેમાં સુપ્રીમ કોર્ટની ત્રણ જજની બેન્ચ દ્વારા આ મુદ્દા પર વધુ વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫, ૨૦૦૫ ૭ એસસીસી ૪૪૭ અને ૨૦૦૮ ૫ એસસીસી ૫૪૮ માં અહેવાલ થયેલા રાજસ્થાન એસઆરટીસી ના અગાઉના નિર્ણયોની પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ ચુકાદામાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોને મોખરે રાખીને વિગતવાર તપાસ કરવામાં આવી હતી.

૩૧. વાસ્તવમાં તે કેસમાં સંબંધિત મુદ્દામાં પ્રવેશતા પહેલા, સુપ્રીમ કોર્ટે રાજસ્થાન એસઆરટીસી કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટની બે ત્રણ જજોની બેન્ચના ચુકાદાઓ એટલે કે ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫ અને ૨૦૦૬ ૧ એસસીસી ૫૯ માં કથિત વિરોધાભાસના ઉકેલ માટે તારીખ ૨૨/૧૧/૨૦૦૭ ના આદેશમાં ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા

તેને કરાયેલા સંદર્ભની નોંધ લીધી હતી. ઉક્ત ચુકાદામાં નોંધ્યા મુજબ કથિત વિરોધાભાસ એસઆરટીસી દ્વારા તેના કર્મચારીઓ સામે પસાર કરાયેલા સેવા સમાપ્તિના આદેશને પડકારતા દાવાઓને સ્વીકારવા માટે સિવિલ કોર્ટની હુકમતની આસપાસ કેન્દ્રિત છે.

૩૨. ૨૦૦૯ જ એસસીસી ૨૯૯ ના ચુકાદામાં સુપ્રીમ કોર્ટે સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૯ નો સંદર્ભ આપ્યો હતો જે એવા દાવાઓ સિવાય કે જેની સંજ્ઞાન સ્પષ્ટપણે અથવા ગર્ભિત રીતે વર્ણિત છે, તે સિવાયના તમામ સિવિલ પ્રકારના દાવાઓ ચલાવવા માટે સિવિલ કોર્ટની હુકમતની પુષ્ટિ કરે છે. સુપ્રીમ કોર્ટે એક તરફ કર્મચારીઓ અને બીજી તરફ માલિકોને લગતા વિવાદોના ઉકેલ માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયાના સંદર્ભમાં ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની યોજનાની પણ નોંધ લીધી હતી. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ અભિપ્રાય ફક્ત ૨૦ માં નીચે મુજબ છે:

૨૦. અમારી સમક્ષ, જોકે, અધિનિયમની કલમ ૪૫ હેઠળ અપીલકર્તા કોર્પોરેશન દ્વારા ઘડવામાં આવેલા વૈધાનિક વિનિયમો મૂકવામાં આવ્યા હતા. અમને જણાતું નથી કે ઔદ્યોગિક

કામદારોની સરખામણીમાં ગેરવર્તણૂક કરવા બદલ કર્મચારી સામે વિભાગીય કાર્યવાહી કરવાના મામલામાં કોઈ તફાવત કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રકારના કેસમાં જ્યાં સામાન્ય કાયદા સિદ્ધાંતો પર અથવા અપીલકર્તા કોર્પોરેશન દ્વારા ઘડવામાં આવેલા વૈધાનિક વિનિયમોની શરતોમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના પાલન અંગે ઉદ્બંધનનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, જે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ મુજબ મૂળભૂત અધિકાર છે, ત્યાં સિવિલ દાવો ટકી શકે કે નહીં, તે પ્રશ્ન અગાઉના કોઈપણ નિર્ણયોમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નથી. કાયદાકીય સિદ્ધાંતો, એટલે કે સિવિલ કોર્ટની હુકમત અંગેની ધારણા અને સિવિલ કોર્ટની સર્વાધિકારી હુકમત ધરાવતા કાયદાના અર્થઘટનને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા ન હતા.

૩૩. આગળ તે કયા સંજોગોમાં સિવિલ કોર્ટની હુકમતનો આશરો લઈ શકાય તે અંગે જણાવવા આગળ વધ્યું. ફકરા ૨૧, ૨૩ અને ફકરા ૨૪ ના ભાગનો ઉપયોગી રીતે સંદર્ભ આપી શકાય છે, જે નીચે મુજબ છે:

૨૧. માલિક અને કર્મચારી વચ્ચે ઉદ્ભવતો વિવાદ ઔદ્યોગિક

વિવાદ હોઈ શકે છે અથવા ન પણ હોઈ શકે. વિવાદ કર્મચારીના મૂળભૂત અધિકાર, અથવા સંસદીય અધિનિયમ અને તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા વિનિયમો હેઠળના તેના અધિકાર, અને/અથવા ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા પૂરક કાયદાઓની જોગવાઈઓ હેઠળ ઉદ્ભવતા અધિકારના સંબંધમાં અથવા તેમાંથી ઉદ્ભવતો હોઈ શકે છે અને તે સમાન અથવા સમાન અધિકારો અથવા વિવિધ અધિકારો સાથે સંબંધિત હોઈ શકે છે, અથવા સામાન્ય કાયદા અધિકાર અથવા કરાર આધારિત અધિકાર પર પણ આધારિત હોઈ શકે છે. તેથી સિવિલ કોર્ટની હકુમતના સંબંધમાં પ્રશ્ન, સિવિલ કોર્ટની હકુમતનો આશરો લેવા અથવા તેને બાકાત રાખવાના હેતુ માટે કયા અધિકારો અથવા જવાબદારીઓનો અમલ કરવા માંગવામાં આવે છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને સંબોધવો જોઈએ.

૨૩. જો કોઈ કર્મચારી તેના બંધારણીય અધિકારો અથવા વૈધાનિક વિનિયમ હેઠળના અધિકારનો અમલ કરવા ઈચ્છે છે, તો સિવિલ કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવા માટે જરૂરી હકુમત હશે. જો, જોકે, તે તેના અધિકાર અને તેને અનુરૂપ જવાબદારીઓનો દાવો માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા કહેવાતા પૂરક

કાયદાઓની જોગવાઈઓની શરતોમાં જ કરે છે, તો સિવિલ કોર્ટ પાસે કોઈ હકુમત હશે નહીં. બાબતના આ દષ્ટિકોણથી, અમારા મતે એ દલીલ કરવી યોગ્ય નહીં હોય કે માત્ર એટલા માટે કે સંબંધિત કર્મચારી ૧૯૪૭ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓના અર્થમાં કામદાર પણ છે અથવા તેની સેવાની શરતો અન્યથા ૧૯૪૬ ના અધિનિયમ હેઠળ પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશ દ્વારા સંચાલિત થાય છે, તે હકીકતથી જ સિવિલ કોર્ટ પાસે કોઈ હકુમત રહેશે નહીં. બાબતના આ પાસાને તાજેતરમાં આ અદાલત દ્વારા રાજસ્થાન એસઆરટીસી વિરુદ્ધ મોહર સિંહ ૨૦૦૮ ૫ એસસીસી ૫૪૨ માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે. સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત છે કે નહીં તે પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવો જોઈએ. જો સ્થાયી આદેશ અથવા ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત ગણી શકાય પરંતુ જો દાવો સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતો અથવા બંધારણીય જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘન પર અથવા અન્ય આધારો પર આધારિત હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત ગણી શકાય નહીં. જો કોઈ વિશેષ કાયદા હેઠળ કોઈ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવ્યો ન હોય જેની શરતોમાં સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત છે, તો સિવિલ

કોર્ટ પાસે હકુમત રહેશે.

૨૪. જ્યારે સિવિલ કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવાની હકુમત છે કે નહીં તે અંગે શંકા હોય, ત્યારે અદાલતો એવી ધારણા રાખશે કે તેની પાસે આવી હકુમત છે.

૩૪. ધુલાભાઈ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. એઆઈઆર ૧૯૬૯ એસસી ૭૮ માં, સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે જો કોઈ કાયદો વિશેષ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવે છે અને તેના નિર્ધારણ માટે પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે, તો પીડિત પક્ષે કાયદાની જોગવાઈઓની મદદ લેવી જોઈએ અને તે અન્ય કોઈ મંચની હકુમતનો આશરો લઈ શકે નહીં. ધુલાભાઈ કેસની શરત નંબર ૨ નીચે મુજબ છે;

જ્યાં અદાલતની હકુમત પર સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ હોય, ત્યાં પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયોની પર્યાપ્તતા અથવા પૂરતાપણું શોધવા માટે ચોક્કસ અધિનિયમની યોજનાની તપાસ સુસંગત હોઈ શકે છે પરંતુ સિવિલ કોર્ટની હકુમતને ટકાવી રાખવા માટે તે નિર્ણાયક નથી. જ્યાં કોઈ સ્પષ્ટ બાકાત ન હોય ત્યાં ઈરાદો શોધવા માટે

ઉપાયો અને ચોક્કસ અધિનિયમની યોજનાની તપાસ જરૂરી બને છે અને પૂછપરછનું પરિણામ નિર્ણાયક હોઈ શકે છે. પાછળના કિસ્સામાં એ જોવું જરૂરી છે કે શું કાયદો કોઈ વિશેષ અધિકાર અથવા જવાબદારી બનાવે છે અને અધિકાર અથવા જવાબદારીના નિર્ધારણ માટે જોગવાઈ કરે છે અને આગળ એવું ઠરાવે છે કે ઉક્ત અધિકાર અને જવાબદારી વિશેના તમામ પ્રશ્નો આ રીતે રચાયેલા ટ્રિબ્યુનલો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે, અને સિવિલ અદાલતોમાં કાર્યવાહી સાથે સામાન્ય રીતે સંકળાયેલા ઉપાયો ઉક્ત કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત છે કે નહીં.

૩૫. રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય વિરુદ્ધ દીન દયાલ શર્મા ૨૦૧૦ ૬ એસસીસી ૬૮૭ માં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કાયદાની સ્થિતિ વધુ સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. ઉક્ત કેસમાં, સામાવાળાને પુનઃસ્થાપિત કરવાના અને તેને સેવાની આર્થિક સુવિધાઓ આપવાના સિવિલ કોર્ટના આદેશની હકુમત પર પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. સામાવાળાની નિમણૂક રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ કોર્પોરેશન દ્વારા કંડક્ટર તરીકે કરવામાં આવી હતી. તેને સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો હતો. તેની વિભાગીય અપીલ પણ ફગાવી દેવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ તેણે જયપુર શહેરના

એડિશનલ મુનિસિફ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં સિવિલ દાવો દાખલ કર્યો જેમાં એવી વિનંતી કરી કે બરતરફીના આદેશને ગેરકાયદેસર, અયોગ્ય, રદબાતલ અને બિનઅસરકારક જાહેર કરવામાં આવે કારણ કે તે સ્થાયી આદેશોની વિરુદ્ધ હતો કારણ કે કોઈ વિભાગીય તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તેને તમામ લાભો માટે હકદાર માનવામાં આવે જાણે કે તે સેવામાં ચાલુ રહ્યો હોય. ટ્રાયલ જજે, સામાવાળાના પુરાવા નોંધ્યા પછી, સિવિલ કોર્ટની હુકમત વિશે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાને ફગાવી દીધો અને ચુકાદા અને હુકમનામા દ્વારા બરતરફીના આદેશને ગેરકાયદેસર જાહેર કર્યો અને સામાવાળાને પુનઃસ્થાપિત કરવાનો અને તેને અન્ય આર્થિક લાભો આપવાનો આદેશ આપ્યો. કોર્પોરેશન દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલ ચુકાદા અને હુકમનામાને ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ સમક્ષ અપીલમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ વિલંબના આધારે તેને ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટ સમક્ષ કોર્પોરેશન દ્વારા પસંદ કરવામાં આવેલી બીજી અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે નીચેની અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલા હકીકતના સુસંગત તારણોમાં કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી. ત્યારબાદ, મામલો સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ લઈ જવામાં આવ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે, કોર્પોરેશન દ્વારા દાખલ કરવામાં

આવેલી અપીલને મંજૂર કરતી વખતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૭. ધ પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ લિ. વિરુદ્ધ કામર શાંતારામ વાડકે ઓફ બોમ્બે અને અન્ય ૧૯૭૬ ૧ એસસીસી ૪૯૬ : એઆઈઆર ૧૯૭૫ એસસી ૨૨૩૮ માં, આ અદાલતની ત્રણ જજની બેન્ચે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ ની કલમ ૯, ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓ અને આ અદાલત તેમજ અંગ્રેજી અને અન્ય ભારતીય અદાલતોના મોટી સંખ્યામાં નિર્ણયો પર વિચાર કર્યો અને ઔદ્યોગિક વિવાદના સંબંધમાં સિવિલ કોર્ટની હકુમતને લાગુ પડતા સિદ્ધાંતોનો સારાંશ આ રીતે આપ્યો:

૨૩.....

૧ જો વિવાદ ઔદ્યોગિક વિવાદ નથી, કે તે અધિનિયમ હેઠળના અન્ય કોઈ અધિકારના અમલીકરણ સાથે સંબંધિત નથી, તો ઉપાય માત્ર સિવિલ કોર્ટમાં જ રહેલો છે.

૨ જો વિવાદ સામાન્ય કાયદા હેઠળના અધિકાર અથવા

જવાબદારીમાંથી ઉદ્ભવતો ઔદ્યોગિક વિવાદ હોય અને અધિનિયમ હેઠળ ન હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વૈકલ્પિક છે, જે સંબંધિત દાવેદારની પસંદગી પર છોડવામાં આવે છે કે તે ચોક્કસ ઉપાયમાં જે રાહત મળવાપાત્ર હોય તેના માટે પોતાનો ઉપાય પસંદ કરે.

૩ જો ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા અધિકાર અથવા જવાબદારીના અમલીકરણ સાથે સંબંધિત હોય, તો દાવેદાર માટે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર ઉપાય અધિનિયમ હેઠળ નિર્ણય મેળવવાનો છે.

૪ જો જે અધિકારનો અમલ કરવામાં માંગવામાં આવે છે તે પ્રકરણ વીએ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ અધિકાર હોય, તો તેના અમલીકરણ માટેનો ઉપાય ક્યાં તો કલમ ૩૩સી છે અથવા કિસ્સા મુજબ ઔદ્યોગિક વિવાદ ઊભો કરવાનો છે.

રિપોર્ટના ફકરા ૨૪ માં, આ અદાલતે વધુમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે:

“૨૪. અમે, જોકે, ઉપર જણાવેલ સિદ્ધાંત નંબર ૨ ના સંબંધમાં ઉમેરવા ઈચ્છીએ છીએ કે ભાગ્યે જ કોઈ એવો વિવાદ હશે જે અધિનિયમની કલમ ૨૬ ના અર્થમાં ઔદ્યોગિક વિવાદ હશે અને છતાં તે માત્ર સામાન્ય અથવા સામાન્ય કાયદા હેઠળના અધિકાર અથવા જવાબદારીમાંથી ઉદ્ભવતો હશે અને અધિનિયમ હેઠળ નહીં હોય. આવી સ્થિતિ, દાખલા તરીકે, બિન-પ્રાયોજિત કામદારની બરતરફીના સંબંધમાં ઉદ્ભવી શકે છે જે અધિનિયમની કલમ ૨૨ માં સમાવિષ્ટ કાયદાની જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતા ઔદ્યોગિક વિવાદ હશે ભલે તે અન્યથા વ્યક્તિગત વિવાદ હોઈ શકે. તેથી, સિવિલ અદાલતો પાસે સિદ્ધાંત નંબર ૨ હેઠળ આવતા પ્રકારના કેસો સાથે વ્યવહાર કરવાનો ભાગ્યે જ કોઈ પ્રસંગ હશે. ઔદ્યોગિક વિવાદોના કેસો મોટે ભાગે, લગભગ હંમેશા, ઉપર જણાવેલ સિદ્ધાંત નંબર ૩ દ્વારા આવરી લેવાવા માટે બંધાયેલા છે.”

૮. રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય વિરુદ્ધ કિષ્ના કાંત અને અન્ય ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫ : એઆઈઆર ૧૯૯૫ એસસી ૧૭૧૫ : ૧૯૯૫ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૬૮૩ ના કેસમાં, આ અદાલત એ પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત હતી કે,

જ્યાં માલિક અને કામદારો વચ્ચેના વિવાદમાં પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશોની માન્યતા, અરજી અથવા અમલીકરણનો સમાવેશ થાય છે, ત્યાં આવા વિવાદના સંદર્ભમાં દાવો સ્વીકારવા માટે સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત છે કે નહીં. ત્રણ જજની બેન્ચે સ્થાયી આદેશોની પ્રકૃતિ; 'ઔદ્યોગિક વિવાદ' ના વ્યાપ અને પ્રીમિયર ઓટોમોબાઈલ્સ એઆઈઆર ૧૯૭૫ એસસી ૨૨૩૮ સહિત આ અદાલતના કેસોની લાંબી હરોળ પર વ્યાપકપણે વિચાર કર્યો અને કાયદાકીય સ્થિતિનો સારાંશ નીચે મુજબ આપ્યો:

૧ જ્યાં વિવાદ કરારના સામાન્ય કાયદામાંથી ઉદ્ભવે છે, એટલે કે, જ્યાં કરારના સામાન્ય કાયદાના આધારે રાહત માંગવામાં આવે છે, ત્યાં સિવિલ કોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવેલો દાવો ટકી શકે તેમ નથી તેમ કહી શકાય નહીં, ભલે આવો વિવાદ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૨કે અથવા કલમ ૨એ ના અર્થમાં ઔદ્યોગિક વિવાદ પણ બનાવતો હોય.

૨ જોકે, જ્યાં વિવાદમાં ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ અધિકારો અથવા જવાબદારીઓની માન્યતા, પાલન અથવા અમલીકરણનો સમાવેશ થતો હોય, તો

એકમાત્ર ઉપાય ઉક્ત અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચોનો સંપર્ક કરવાનો છે.

૩ તેવી જ રીતે, જ્યાં વિવાદમાં ઔદ્યોગિક રોજગાર અધિનિયમ, ૧૯૪૬ જેવા કાયદાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા અધિકારો અને જવાબદારીઓની માન્યતા, પાલન અથવા અમલીકરણનો સમાવેશ થાય છે જેને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમના પૂરક કાયદા કહી શકાય અને જે આવા વિવાદોના ઉકેલ માટે કોઈ મંચ પૂરો પાડતા નથી, તો એકમાત્ર ઉપાય ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચોનો સંપર્ક કરવાનો રહેશે જો તેઓ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની કલમ રહે અને કલમ રહે ના અર્થમાં ઔદ્યોગિક વિવાદો બનાવતા હોય અથવા જ્યાં આવા કાયદો કહે છે કે આવા વિવાદને કાં તો ઔદ્યોગિક વિવાદ તરીકે ગણવામાં આવશે અથવા કહે છે કે તેનો નિર્ણય ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા કોઈપણ મંચ દ્વારા કરવામાં આવશે. અન્યથા, સિવિલ કોર્ટનો આશરો ખુલ્લો છે.

૪ એ કહેવું યોગ્ય નથી કે ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયો સમાન રીતે અસરકારક નથી કારણ કે

મંચ સુધીની પહોંચ યોગ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતા સંદર્ભ પર આધારિત છે. સરકારને સંદર્ભ આપવા માટેની સત્તા અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને સિદ્ધ કરવા માટે વાપરવાની છે અને તેથી તે માર્ગદર્શન વગરની નથી. જ્યાં સુધી ઉભો થયેલ વિવાદ પ્રથમ દષ્ટિએ તદ્દન નિર્રથક ન હોય ત્યાં સુધી સંદર્ભ આપવાનો નિયમ છે. સોંપાયેલ સત્તા એ સંદર્ભ આપવાની સત્તા છે અને નિર્ણય લેવાની સત્તા નથી, જોકે એવું બની શકે કે સરકાર એ તપાસવા માટે હકદાર છે કે વિવાદ પ્રથમ દષ્ટિએ નિર્રથક છે કે નહીં, જે નિર્ણયને પાત્ર નથી.

૫ કાયદાની ઉક્ત નીતિને અનુરૂપ, અમે સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓને એવી જોગવાઈ કરવા માટે ભલામણ કરીએ છીએ કે જે કામદારને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની કલમ ૨એ હેઠળ આવરી લેવામાં આવતા ઔદ્યોગિક વિવાદોના કિસ્સામાં સરકાર દ્વારા સંદર્ભની જરૂરિયાત વિના સીધા લેબર કોર્ટ/ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલનો સંપર્ક કરવા સક્ષમ બનાવે. આ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ઉપાયોની અસરકારકતાના સંબંધમાં આશંકાઓને દૂર કરવામાં ઘણી મદદ કરશે.

૬ ઔદ્યોગિક રોજગાર અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ અને તે મુજબ ઘડવામાં આવેલા પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશો એ સેવાની વૈધાનિક રીતે લાદવામાં આવેલી શરતો છે અને તે માલિકો અને કર્મચારીઓ બંને પર બંધનકર્તા છે, ભલે તે વૈધાનિક જોગવાઈઓ જેટલી ન હોય. આ સ્થાયી આદેશોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન કર્મચારીને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચો સમક્ષ અથવા સિવિલ કોર્ટમાં જ્યાં અહીં દર્શાવેલ સિદ્ધાંતો મુજબ સિવિલ કોર્ટનો આશરો ખુલ્લો હોય ત્યાં યોગ્ય રાહત મેળવવા માટે હકદાર બનાવે છે.

૭ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અને તેના પૂરક કાયદાઓમાંથી ઉભરી આવતી કાયદાની નીતિ કામદારોને વૈકલ્પિક વિવાદ નિવારણ પદ્ધતિ પૂરી પાડવાની છે, એવી પદ્ધતિ કે જે ઝડપી, બિનખર્ચાળ, અનૌપચારિક અને પ્રક્રિયાગત કાયદાઓના ભારણથી મુક્ત હોય અને સિવિલ કોર્ટમાં લાગુ પડતી અપીલો પર અપીલો અને રિવિઝનથી મુક્ત હોય. ખરેખર, ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલોની સત્તાઓ એ અર્થમાં ઘણી વધુ વ્યાપક છે કે તેઓ ઔદ્યોગિક વિવાદનો અંત લાવવા માટે સંજોગોમાં યોગ્ય લાગે તેવી રાહત આપી શકે છે.

૯. રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પ. અને અન્ય વિરુદ્ધ ઝાકીર હુસૈન ૨૦૦૫ ૭ એસસીસી ૪૪૭ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશનના કર્મચારીઓ સિવિલ સર્વન્ટ નથી, અને તેઓ બંધારણની કલમ ૩૧૧ ૨ ના રક્ષણ માટે હકદાર નથી. ઔદ્યોગિક વિવાદની બાબતોમાં સિવિલ કોર્ટની હકુમતના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, આ અદાલતે કિષ્ના કાંત, એઆઈઆર ૧૯૯૫ એસસી ૧૭૧૫ : ૧૯૯૫ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૬૮૩ માં દર્શાવેલ સિદ્ધાંતો નીચેના શબ્દોમાં લાગુ કર્યા હતા:

“૩૫.....આ અદાલતે ફક્ત ૩૫ માં ચુકાદામાં થયેલી ચર્ચામાંથી નીકળતા સિદ્ધાંતોનો ખૂબ જ સ્પષ્ટપણે સારાંશ આપ્યો છે અને ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને લાગુ કરીને આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે તે અપીલોમાં કર્મચારીઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા દાવાઓ કાયદાકીય રીતે ટકી શકે તેમ નહોતા.....

૩૬. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમે ઠરાવીએ છીએ કે સામાવાળો ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ

ઉપાયોનો સંપર્ક કરવો જોઈતો હતો. તે તેમ કરવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયો છે પરંતુ તેણે સિવિલ કોર્ટનો સંપર્ક કર્યો છે, જે કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં દાવાને સ્વીકારવા અને ચલાવવા માટે કોઈ હકુમત ધરાવતી નથી.”

૧૦. રાજસ્થાન એસઆરટીસી અને અન્ય વિરુદ્ધ ખાદરમલના કેસમાં આ અદાલતની ત્રણ જજની બેન્ચે પ્રોબેશનરની સેવા સમાપ્ત કરવાની બાબતમાં સિવિલ કોર્ટની હકુમત અંગેના પ્રશ્ન પર ફરીથી વિચાર કર્યો અને આ અદાલતના ઝાકીર હુસૈન ૨૦૦૫ ૭ એસસીસી ૪૪૭ અને કિષ્ના કાંત ૧૯૯૫ ૫ એસસીસી ૭૫ ના ચુકાદાઓને અનુસરીને ઠરાવ્યું: “૬. અમારા મતે, સિવિલ કોર્ટ પાસે કોઈ હકુમત નહોતી, તેથી જે હુકમનામા પસાર કરવામાં આવ્યા હતા તેનું કાયદાકીય કોઈ બળ નથી. તે મુજબ તેમને રદ કરવામાં આવે છે. અમારા મતે, પુનઃસ્થાપિત કરવા અથવા પુનઃસ્થાપન ચાલુ રાખવા માટે કોઈ નિર્દેશ આપી શકાય નહીં”

૧૧. એવું જણાય છે કે રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય વિરુદ્ધ બાલ મુકુંદ બૈરવા ૨૦૦૭ ૧૪ એસસીસી ૪૧ : એઆઈઆર ૨૦૦૯ એસસી સપ્લીમેન્ટ ૧૮૫૭ ના કેસમાં, આ

અદાલતની બે જજની બેન્ચે કિષ્ના કાંત એઆઈઆર ૧૯૯૫
એસસી ૧૭૧૫ : ૧૯૯૫ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૬૮૩ અને
ખાદરમલ ૨૦૦૬ ૧ એસસીસી ૫૯ ના આ અદાલતના
ચુકાદાઓમાં કેટલાક વિરોધાભાસ જોયા હતા અને તે મુજબ
મામલો મોટી બેન્ચને સોંપ્યો હતો. આ અદાલતની ત્રણ જજની
બેન્ચે રાજસ્થાન સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય વિરુદ્ધ
બાલ મુકુંદ બૈરવા ૨ ૨૦૦૯ ૪ એસસીસી ૨૯૯ : ૨૦૦૯
એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૫૬૬ શીર્ષક ધરાવતા તેના
નિર્ણયમાં, સેવા સમાપ્તિના આદેશોને પડકારતા દાવાઓને
સ્વીકારવા માટે સિવિલ કોર્ટની હકુમતના સંબંધમાં આ મુદ્દાની ફરી
મુલાટી લીધી અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

“૩૬. જો કોઈ કર્મચારી તેના બંધારણીય અધિકારો અથવા
વૈધાનિક વિનિયમ હેઠળના અધિકારનો અમલ કરવા ઈચ્છે છે, તો
સિવિલ કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવા માટે જરૂરી હકુમત હશે. જો,
જોકે, તે તેના અધિકાર અને તેને અનુરૂપ જવાબદારીઓનો દાવો
માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા કહેવાતા પૂરક
કાયદાઓની જોગવાઈઓની શરતોમાં જ કરે છે, તો સિવિલ કોર્ટ
પાસે કોઈ હકુમત હશે નહીં. બાબતના આ દૃષ્ટિકોણથી, અમારા

મતે એ દલીલ કરવી યોગ્ય નહીં હોય કે માત્ર એટલા માટે કે સંબંધિત કર્મચારી ૧૯૪૭ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓના અર્થમાં કામદાર પણ છે અથવા તેની સેવાની શરતો અન્યથા ૧૯૪૬ ના અધિનિયમ હેઠળ પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશો દ્વારા સંચાલિત થાય છે, તે હકીકતથી જ સિવિલ કોર્ટ પાસે કોઈ હકુમત રહેશે નહીં. બાબતના આ પાસાને તાજેતરમાં આ અદાલત દ્વારા રાજસ્થાન એસઆરટીસી વિરુદ્ધ મોહર સિંહ ૨૦૦૮ ૫ એસસીસી ૫૪૨ : એઆઈઆર ૨૦૦૮ એસસી ૨૫૫૩ : ૨૦૦૮ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૩૫૬૭ માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે. સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત છે કે નહીં તે પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવો જોઈએ.

૩૭. જો સ્થાયી આદેશો અથવા ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત ગણી શકાય પરંતુ જો દાવો સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતો અથવા બંધારણીય જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘન પર અથવા અન્ય આધારો પર આધારિત હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત ગણી શકાય નહીં. જો કોઈ વિશેષ કાયદા હેઠળ કોઈ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવ્યો ન હોય જેની શરતોમાં સિવિલ

કોર્ટની હકુમત વર્જિત છે, તો સિવિલ કોર્ટ પાસે હકુમત રહેશે.

૩૮. જ્યારે પક્ષકારો વચ્ચે માલિક અને કર્મચારી તરીકેનો સંબંધ કરાર આધારિત હોય, ત્યાં માલિકની વ્યક્તિગત ઈચ્છા પર આધારિત સેવાના કરારનો અમલ કરવાનો અધિકાર સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૪ ૧ બી ની શરતોમાં પ્રતિબંધિત છે. જોકે, તેના ચાર અપવાદો છે, એટલે કે, ૧ જ્યારે કર્મચારી કોઈ દરજ્જો ભોગવતો હોય એટલે કે તેની સેવાની શરતો ભારતના બંધારણની કલમ ૩૦૮ ના પરિશિષ્ટમાં આપેલા પ્રોવિઝો હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિંયમો અથવા કાયદા દ્વારા સંચાલિત હોય અને અન્યથા ભારતના બંધારણની કલમ ૩૧૧ ૨ દ્વારા સંચાલિત હોય; ૨ જ્યાં સેવાની શરતો કાયદા અથવા વૈધાનિક વિનિયમ દ્વારા સંચાલિત હોય અને જો તેની ફરજિયાત જોગવાઈઓનો ભંગ કરવામાં આવ્યો હોય; ૩ જ્યારે કર્મચારીની સેવાનું અન્યથા કાયદા દ્વારા રક્ષણ કરવામાં આવ્યું હોય; અને ૪ જ્યાં ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ અથવા પૂરક કાયદાઓ હેઠળ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવે છે, સેવા સમાપ્તિ તેની જોગવાઈઓના ભંગમાં કરવામાં આવી હોય.

૩૯. અપીલકર્તા કોર્પોરેશન કાયદાની ફરજિયાત જોગવાઈઓ અથવા તેની હેઠળ ઘડવામાં આવેલા વિનિયમોનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલ છે. જ્યારે ગૌણ કાયદો માન્ય રીતે ઘડવામાં આવે ત્યારે તે અધિનિયમનો એક ભાગ બને છે. તે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુસરવા માટે પણ બંધાયેલ છે. જો એવું જણાય કે રાજ્ય તરફથી લેવામાં આવેલ પગલાં બંધારણીય જોગવાઈઓ અથવા કાયદાની ફરજિયાત જરૂરિયાતો અથવા વૈધાનિક નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તો સિવિલ કોર્ટ પાસે સંપૂર્ણ પાછલા પગાર સાથે પુનઃસ્થાપિત કરવાનો નિર્દેશ આપવાની હકુમત હશે.”

૧૨. સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ઉલ્લંઘનના આધારે સેવા સમાપ્તિના આદેશને પડકારતા દાવામાં સિવિલ કોર્ટની હકુમત અંગેનો વિવાદ બાલ મુકુંદ બૈરવા ૨ , ૨૦૦૯ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૫૬૬ માં ઉકેલાઈ ગયો છે. તેણીએ ઉપર ટાંકવામાં આવેલા અહેવાલના ફક્ત ૩૯ પર ભારે આધાર રાખ્યો અને દલીલ કરી કે સિવિલ કોર્ટે વર્તમાન બાબતમાં દાવાને યોગ્ય રીતે સ્વીકાર્યો, ચલાવ્યો અને મંજૂર કર્યો.

૧૩. આપણે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા દાવામાં ઊભા કરવામાં આવેલા કેસની નોંધ લઈશું. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું:

“(ખ) પ્રતિવાદીઓએ ઉક્ત ટિપ્પણીના સંદર્ભમાં વાદી સામે કોઈ વિભાગીય તપાસ કરી ન હતી અને આ બાબતે વાદીને બચાવ અને સુનાવણીની કોઈ તક આપવામાં આવી ન હતી. વાદીને બચાવ અને સુનાવણીની તક આપ્યા વિના ઉક્ત ખોટી ટિપ્પણીના આધારે સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે. સ્થાયી આદેશોની કલમ ૩૫ મુજબ જો કોઈ કર્મચારી સામે ગેરવર્તણૂકનો કોઈ આક્ષેપ હોય તો તેની સામે વિભાગીય તપાસ કરવી જરૂરી છે અને ત્યારબાદ તેની સામેના આરોપો સાબિત થવા પર તેને સજા થઈ શકે છે પરંતુ વર્તમાન કેસમાં પ્રતિવાદીઓએ વાદી સામે મુકવામાં આવેલી ઉક્ત ખોટી ટિપ્પણી માટે કોઈ વિભાગીય તપાસ કરી ન હતી અને વાદીને બચાવ અને સુનાવણીની તક આપવામાં આવી ન હતી અને વાદીને સેવામાંથી બરતરફ કરવાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો છે જે સ્થાયી આદેશોની કલમ ૩૫ અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ હોવાથી રદ કરવા પાત્ર છે. (ગ) વાદીની સેવા બરતરફ કરવાનો આદેશ દંડાત્મક પ્રકારનો છે. વાદી સામે જારી કરાયેલ સેવા

બરતરફીના આદેશમાં વાદીની સેવા સંતોષકારક ન હોવા અને નિમણૂકની શરતોના ભંગને કારણે તેને સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે જે વાદીના ચારિત્ર્ય પર કલંક છે. વાદી દ્વારા કયા વર્તનનો ભંગ કરવામાં આવ્યો છે તે વાદીની સેવા બરતરફીના આદેશમાંથી સ્પષ્ટ થતું નથી. આ સંબંધમાં વાદી સામે કોઈ વિભાગીય તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને બરતરફીનો આદેશ પસાર કરતા પહેલા વાદીને બચાવ અને સુનાવણીની તક આપવામાં આવી ન હતી જે કાયદા અને સ્થાયી આદેશોની કલમ ૩૫ ની વિરુદ્ધ હોવાથી રદ કરવા પાત્ર છે.”

૧૪. સામાવાળાનો કેસ જે રીતે દાવામાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ, સ્થાયી આદેશોમાં પરિકલ્પના કર્યા મુજબ વિભાગીય તપાસની ગેરહાજરીમાં, બરતરફીનો આદેશ કાયદાની દૃષ્ટિએ ખોટો છે. તે સાચું છે કે સામાવાળો દલીલ કરી હતી કે તેને બચાવ અને સુનાવણીની કોઈ તક આપ્યા વિના અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગમાં સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ ઉક્ત દલીલ તેની રજૂઆતના સંદર્ભમાં સમજવી જોઈએ કે બરતરફીનો આદેશ કોઈપણ વિભાગીય તપાસ કર્યા વિના સ્થાયી આદેશોની વિરુદ્ધ પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

૧૫. કાયદાકીય સ્થિતિ એ છે કે સ્થાયી આદેશોમાં કોઈ વૈધાનિક બળ હોતું નથી અને તે સોંપાયેલ/ગૌણ કાયદાના પ્રકારના હોતા નથી, જે આ અદાલત દ્વારા કિષ્ના કાંત, એઆઈઆર ૧૯૯૫ એસસી ૧૭૧૫ : ૧૯૯૫ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૬૮૩ માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે. તે કેસમાં કિષ્ના કાંત, આ અદાલતે ફરરા ૩૫ ૬ માં કાયદાકીય સિદ્ધાંતોનો સારાંશ આપતા જણાવ્યું હતું કે ઔદ્યોગિક રોજગાર અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ અને તે મુજબ ઘડવામાં આવેલા પ્રમાણિત સ્થાયી આદેશો એ સેવાની વૈધાનિક રીતે લાદવામાં આવેલી શરતો છે અને તે માલિકો અને કર્મચારીઓ બંને પર બંધનકર્તા છે, જોકે તે વૈધાનિક જોગવાઈઓ સમાન નથી અને આ સ્થાયી આદેશોનું કોઈપણ ઉદ્દેશન કર્મચારીને ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ દ્વારા રચાયેલા મંચ સમક્ષ અથવા સિવિલ કોર્ટમાં જ્યાં અહીં દર્શાવેલ સિદ્ધાંતો મુજબ સિવિલ કોર્ટનો આશરો ખુલ્લો હોય ત્યાં યોગ્ય રાહત મેળવવા માટે હકદાર બનાવે છે.

૧૬. બાલ મુકુંદ બૈરવા ૨ , ૨૦૦૯ એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૨૫૬૬ માં, રિપોર્ટના ફરરા ૩૭ માં, સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવામાં આવી

છે કે જો સ્થાયી આદેશોના ઉલ્લંઘનનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હુકમત વર્જિત ગણી શકાય પરંતુ જો દાવો સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતો અથવા બંધારણીય જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘન પર અથવા અન્ય આધારો પર આધારિત હોય, તો સિવિલ કોર્ટની હુકમત વર્જિત ગણી શકાય નહીં. અમારા મતે, અમલમાં લાવવા માંગતા અધિકારની પ્રકૃતિ એ નક્કી કરવામાં નિર્ણાયક છે કે સિવિલ કોર્ટની હુકમત બાકાત છે કે નહીં.

૧૭. વર્તમાન કેસમાં, સામાવાળા જેણે માંડ ત્રણ મહિના સેવા આપી હતી, તેણે તેના અધિકારનો દાવો કર્યો છે કે બરતરફીનો આદેશ જારી કરતા પહેલા સ્થાયી આદેશો હેઠળ પરિકલ્પના મુજબ વિભાગીય તપાસ થવી જોઈતી હતી અને તેની ગેરહાજરીમાં આવો આદેશ રદ કરવા પાત્ર હતો. આવો અધિકાર, જો ઉપલબ્ધ હોય, તો સામાવાળા દ્વારા માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદ ઊભો કરીને જ અમલમાં લાવી શકાયો હોત અને સિવિલ દાવા દ્વારા નહીં. સંજોગોમાં, એવું માનવું પડે છે કે સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા દાવાને સ્વીકારવા અને ચલાવવા માટે સિવિલ કોર્ટ પાસે કોઈ હુકમત નહોતી.

૧૮. પરિણામે, અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને હાઈકોર્ટનો પડકારાયેલ આદેશ અને નીચેની અદાલતોના ચુકાદાઓ રદ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ નથી.”

૩૬. ઉપર સંદર્ભિત સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પરથી સમજી શકાય તેવા સિદ્ધાંતોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય છે:

૧ અમલમાં લાવવા માંગતા અધિકારની પ્રકૃતિ એ નક્કી કરવામાં નિર્ણાયક છે કે સિવિલ કોર્ટની હકુમત બાકાત છે કે નહીં.

૨ જો કર્મચારીનો કેસ એવો હોય કે તેને સ્થાયી આદેશોની વિરુદ્ધ સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો છે અથવા સેવામાંથી નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યો છે, તો તે સંદર્ભમાં કોઈપણ અધિકાર, જો ઉપલબ્ધ હોય, તો તે માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદ ઊભો કરીને જ અમલમાં લાવી શકાય છે અને સિવિલ દાવા દ્વારા નહીં.

૩૭. હાથ પરના કેસમાં, વાદીનો કેસ એવો છે કે તે અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળ કામદાર ની વ્યાખ્યામાં આવતો એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર હોવાથી, તે ૬૦ વર્ષની ઉંમર સુધી સેવામાં રહેવા માટે

હકદાર છે અને તેથી, પ્રતિવાદી તેને ૫૮ વર્ષની ઉંમરે નિવૃત્ત કરી શક્યા ન હોત. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે પ્રતિવાદી કંપની દ્વારા ઘડવામાં આવેલા સ્થાયી આદેશોનું ઉલ્લંઘન છે. આવા સંજોગોમાં, સિવિલ કોર્ટ આ દાવાનો નિર્ણય કરી શકી ન હોત કારણ કે તેની પાસે કોઈ હકુમત નહોતી. વાદી સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતો અથવા બંધારણીય જોગવાઈઓના કોઈપણ ઉલ્લંઘન અથવા અન્ય આધારો પર ફરિયાદ કરી રહ્યો નથી. જો એવું હોત, તો સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત ગણી શકાય નહીં.”

૫. ઉક્ત બાબત પર આધાર રાખીને, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે સીપીસી ની કલમ ૯ હેઠળ, સિવિલ કોર્ટ પાસે વિવાદ ચલાવવાની હકુમત છે અને અરજદાર પાસે વૈકલ્પિક ઉપાય છે અને તેથી, રિટ ઓફ મેન્ડમસ ટકી શકે તેમ નથી. એવી જોરદાર રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સિવિલ કોર્ટ પાસે અસરકારક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે હાઈકોર્ટ સર્વિસ બાબતોથી ઉભરાઈ રહી છે જે સામાન્ય રીતે સિવિલ કોર્ટ દ્વારા ચલાવી શકાય છે અને સંજોગોમાં, આ પિટિશન ફગાવી દેવાની જરૂર છે કારણ કે અરજદાર પાસે વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે.

૬. અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અરજદાર રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત મ્યુનિસિપલ કર્મચારી છે, તેથી સિવિલ સર્વિસીસ ટ્રિબ્યુનલ પાસે કોઈ હકુમત નથી. હું તેની સાથે સંમત છું, જો કે, સિવિલ કોર્ટની હકુમત વર્જિત છે કે નહીં તે પૂછતા, અરજદારના વિદ્વાન વકીલ એવી કોઈ પણ જોગવાઈ તરફ આંગળી ચીંધી શક્યા નથી જે સિવિલ કોર્ટની હકુમતને વર્જિત કરે છે.

૭. તેનાથી વિપરીત, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાઈકોર્ટ દ્વારા ઘણી બાબતો સ્વીકારવામાં આવે છે અને તેથી, આ બાબત પણ સ્વીકારવાની જરૂર છે.

૮. વિરોધી રજૂઆતો પર વિચાર કર્યા પછી અને હરિજન પરંગી નીતાબેન મેવાભાઈ ના કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદા પર વિચાર કર્યા પછી, એવું જણાય છે કે રિટ ઓફ મેન્ડમસ ટકી શકે કે નહીં તે પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હતો. તેથી, ઉક્ત બાબત વર્જિત કેસની હકીકતોને લાગુ પડશે નહીં. તસ્લીમા જાન ના કેસમાં પણ સિવિલ કોર્ટની હકુમતની સરખામણીમાં રિટ પિટિશનની ટકી શકવાની ક્ષમતા વિશેના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હતો. ઉજવલા ચુવરાજ નારખેડે ના કેસમાં અપીલ એ આધારે સ્વીકારવામાં આવી હતી કે અદાલતે કોઈ કારણ આપ્યું ન હતું તેથી તેમાં કોઈ બંધનકર્તા ગુણોત્તર નથી

પરંતુ અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ટાંકવામાં આવેલ ચુકાદો વર્તમાન કેસની હકીકતોને સીધી રીતે લાગુ પડે છે અને હું વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો સાથે સંપૂર્ણપણે સંમત છું. આ પ્રશ્ન સિવિલ કોર્ટ દ્વારા ઉકેલી શકાય છે. અરજદારના વિદ્વાન વકીલ એવી કોઈ જોગવાઈ બતાવી શક્યા નથી જે પ્રત્યક્ષ કે ગર્ભિત રીતે સિવિલ કોર્ટની હકુમતને વર્જિત કરતી હોય. વધુમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે એ હકીકત પર વિચાર કર્યો છે કે જ્યારે વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે રિટ ઓફ મેન્ડમસ જારી કરી શકાય નહીં.

૯. જ્યારે વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે રિટ પિટિશન સ્વીકારવા સંબંધિત મુદ્દાઓની સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અનેક કેસોમાં અને તાજેતરમાં હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ મેસર્સ ગુજરાત અંબુજા સિમેન્ટ લિ. અને અન્ય ૨૦૦૫ ૬ એસસીસી ૪૯૯ વચ્ચેના કેસમાં તપાસ કરવામાં આવી હતી. બંધારણ ૪૨ મો સુધારો અધિનિયમ, ૧૯૭૬ દ્વારા કલમ ૨૨૬ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો તે સમયગાળા સિવાય, વૈકલ્પિક ઉપાય સંબંધિત સત્તાને સ્વ-લાદિત મર્યાદાનો નિયમ માનવામાં આવે છે. તે અનિવાર્યપણે નીતિ, સુવિધા અને વિવેકબુદ્ધિનો નિયમ છે અને ક્યારેય કાયદાનો નિયમ નથી. વૈકલ્પિક ઉપાયના અસ્તિત્વ હોવા છતાં, બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ રાહત આપવી તે હાઈકોર્ટની વિવેકબુદ્ધિની હકુમતની અંદર છે. તે જ સમયે, એ પણ નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં કે જોકે વૈકલ્પિક ઉપાયને લગતી બાબતને કેસની

હકુમત સાથે લેવાદેવા નથી. સામાન્ય રીતે, જો પર્યાપ્ત અસરકારક વૈકલ્પિક ઉપાય હોય તો હાઈકોર્ટે હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં. જો કોઈ વ્યક્તિ પૂરા પાડવામાં આવેલ વૈકલ્પિક ઉપાયનો લાભ લીધા વિના હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરે છે, તો હાઈકોર્ટે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તેણે મજબૂત કેસ બનાવ્યો છે અથવા અસાધારણ હકુમતનો ઉપયોગ કરવા માટે યોગ્ય આધારો અસ્તિત્વમાં છે. કે. એસ. રાશિદ એન્ડ સન્સ વિરુદ્ધ ઇનકમ ટેક્સ ઇન્વેસ્ટિગેશન કમિશન અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૫૪ એસસી ૨૦૭ ; સંગ્રામ સિંહ વિરુદ્ધ ઇલેક્શન ટ્રિબ્યુનલ, કોટા અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૫૫ એસસી ૪૨૫ ; યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ ટી.આર. વર્મા એઆઈઆર ૧૯૫૭ એસસી ૮૮૨ ; યુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ મોહમ્મદ નૂહ એઆઈઆર ૧૯૫૮ એસસી ૮૬ ; અને મેસર્સ કે. એસ. વેંકટરામન એન્ડ કો. પી. લિ. વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય એઆઈઆર ૧૯૬૬ એસસી ૧૦૮૮ ના કેસોમાં સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચોએ ઠરાવ્યું હતું કે બંધારણની કલમ ૨૨૬ તમામ હાઈકોર્ટોને રિટ જારી કરવાની બાબતમાં ખૂબ જ વ્યાપક સત્તા આપે છે. જો કે, રિટનો ઉપાય સંપૂર્ણપણે વિવેકાધીન ઉપાય છે અને જો હાઈકોર્ટને સંતોષ થાય કે પીડિત પક્ષ અન્યત્ર પર્યાપ્ત અથવા યોગ્ય રાહત મેળવી શકે છે, તો હાઈકોર્ટ પાસે હંમેશા કોઈપણ રિટ આપવાનો ઇનકાર કરવાનો વિવેક છે. અદાલત, અસાધારણ સંજોગોમાં, સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે જો તે એવા નિષ્કર્ષ પર આવે કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો ભંગ થયો છે અથવા નિર્ણય માટે જરૂરી પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવી નથી.

૯.૧ સુપ્રીમ કોર્ટની અન્ય એક બંધારણીય બેન્ચે મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ ભાઈલાલ ભાઈ વગેરે વગેરે એઆઈઆર ૧૯૬૪ એસસી ૧૦૦૬ માં ઠરાવ્યું હતું કે રિટ હકુમતમાં પૂરો પાડવામાં આવેલ ઉપાય સિવિલ કોર્ટમાં કાર્યવાહી દ્વારા રાહત મેળવવાની રીતોને સંપૂર્ણપણે બદલવા અથવા આવી કાર્યવાહીમાં કાયદેસર રીતે ખુલ્લા બચાવને નકારવા માટેનો નથી. બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ રાહત આપવાની સત્તા એ વિવેકાધીન સત્તા છે. સમાન અભિપ્રાય એન.ટી. વેલુસ્વામી થેવર વિરુદ્ધ જી. રાજા નૈનાર અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૫૯ એસસી ૪૨૨ ; મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ, ખુરઈ અને અન્ય વિરુદ્ધ કમલ કુમાર અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૬૫ એસસી ૧૩૨૧ ; સિલીગુડી મ્યુનિસિપાલિટી અને અન્ય વિરુદ્ધ અમલેન્દુ દાસ અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૮૪ એસસી ૬૫૩ ; એસ.ટી. મુથુસામી વિરુદ્ધ કે. નટરાજન અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૮૮ એસસી ૬૧૬ ; આર.એસ.આર.ટી.સી. અને અન્ય વિરુદ્ધ ક્ષિપ્ત કાંત અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૯૫ એસસી ૧૭૧૫ ; કેરળ સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ અને અન્ય વિરુદ્ધ કુરિયન ઇ. કાલાથિલ અને અન્ય એઆઈઆર ૨૦૦૦ એસસી ૨૫૭૩ ; એ. વેંકટસુબ્બૈયા નાયડુ વિરુદ્ધ એસ. ચેલ્લપ્પન અને અન્ય ૨૦૦૦ ૭ એસસીસી ૬૯૫ ; અને એલ.એલ. સુધાકર રેડ્ડી અને અન્ય વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય ૨૦૦૧ ૬ એસસીસી ૬૩૪ ; શ્રી સંત સદ્ગુરુ જનાર્દન સ્વામી મોઈંગીરી મહારાજ સહકારી દુગ્ધ

ઉત્પાદક સંસ્થા અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય ૨૦૦૧ ૮ એસસીસી ૫૦૯ ; પ્રતાપ સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય ૨૦૦૨ ૭ એસસીસી ૪૮૪ અને જી.કે.એન. ડ્રાઇવશાફ્ટ્સ ઇન્ડિયા લિ. વિરુદ્ધ ઇન્કમ ટેક્સ ઓફિસર અને અન્ય ૨૦૦૩ ૧ એસસીસી ૭૨ માં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો છે.

૯.૨ જી. વીરપ્પા પિલ્લઈ વિરુદ્ધ રમણ એન્ડ રમણ લિ. એઆઈઆર ૧૯૫૨ એસસી ૧૯૨ ; આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ વિરુદ્ધ ડનલોપ ઇન્ડિયા લિ. એઆઈઆર ૧૯૮૫ એસસી ૩૩૦ ; રામેન્દ્ર કિશોર વિશ્વાસ વિરુદ્ધ ત્રિપુરા રાજ્ય એઆઈઆર ૧૯૯૯ એસસી ૨૯૪ ; શિવગોંડા અન્ના પાટીલ અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૯૯ એસસી ૨૨૮૧ ; સી.એ. અબ્રાહમ વિરુદ્ધ આઈ.ટી.ઓ. કોહ્નાયમ અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૬૧ એસસી ૬૦૯ ; ટિટાગુર પેપર મિલ્સ કો. લિ. વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૮૩ એસસી ૬૦૩ ; એચ.બી. ગાંધી વિરુદ્ધ મેસર્સ ગોપીનાથ એન્ડ સન્સ ૧૯૯૨ સપ્લીમેન્ટ ૨ એસસીસી ૩૧૨ ; વ્હર્લપૂલ કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ રજિસ્ટ્રાર ઓફ ટ્રેડ માર્ક્સ અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૯૯ એસસી ૨૨ ; ટીન પ્લેટ કો. ઓફ ઇન્ડિયા લિ. વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૯૯ એસસી ૭૪ ; શીલા દેવી વિરુદ્ધ જસપાલ સિંહ ૧૯૯૯ ૧ એસસીસી ૨૦૯ અને પંજાબ નેશનલ બેંક વિરુદ્ધ

ઓ.સી. ક્રિષ્નન અને અન્ય ૨૦૦૧ ૬ એસસીસી ૫૬૯ માં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે જ્યાં કાયદા દ્વારા અપીલોનો શ્રેણીબદ્ધ ક્રમ પૂરો પાડવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં પક્ષકારે રિટ હકુમતનો આશરો લેતા પહેલા વૈધાનિક ઉપાયોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૯.૩ જો રામ એન્ડ શ્યામ કો. વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૮૫ એસસી ૧૧૪૭ માં નોંધ્યા મુજબ, અપીલ સીઝર થી સીઝરની પત્ની જેવી હોય, તો વૈકલ્પિક ઉપાયનું અસ્તિત્વ મૃગજળ અને નિર્રર્થક કવાયત હશે. વૈધાનિક ઉપાયોના ઉપયોગના સિદ્ધાંતના બે સુસ્થાપિત અપવાદો છે. પ્રથમ એ છે કે જ્યારે કાર્યવાહી કાયદાની એવી જોગવાઈ હેઠળ મંચ સમક્ષ કરવામાં આવે છે જે સત્તાની બહાર હોય, ત્યારે પક્ષકારને તે કાર્યવાહી તેના સંપૂર્ણ કોર્સ સુધી ચાલે ત્યાં સુધી રાહ જોવાની ફરજ પાડ્યા વિના તે અસમર્થ હોવાના આધારે કાર્યવાહી રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટમાં જવાનું ખુલ્લું છે. બીજું, જ્યારે પડકારાયેલ આદેશ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ઉલ્લંઘનમાં કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે આ સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી. ઉક્ત સ્થિતિ તાજેતરમાં યુ. પી. સ્ટેટ સ્પિનિંગ કો. લિ. વિરુદ્ધ આર. એસ. પાંડે અને અન્ય ૨૦૦૫ ૮ એસસીસી ૨૬૪ માં હાઈલાઈટ કરવામાં આવી હતી. આ એવો કેસ નથી જ્યાં કોઈ હકીકતલક્ષી નિર્ણયની જરૂર ન હોય.

૯.૪ લેખરાજ સતરામદાસ લાલવાણી વિરુદ્ધ ડેપ્યુટી કસ્ટોડિયન-કમ-મેનેજિંગ ઓફિસર, બોમ્બે, એઆઈઆર ૧૯૬૬ એસસી ૩૩૪ માં નીચે મુજબનું તારણ આપવામાં આવ્યું છે:

“રપએ. રિટ ઓફ મેન્ડમસનો પ્રાથમિક વ્યાપ અને કાર્ય આ વાક્યમાં સંક્ષિપ્તમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે કે આ રિટ આદેશ આપવા અને અમલ કરવા માટે જારી કરવામાં આવે છે; અને પૂછપરછ અને નિર્ણય કરવા માટે નહીં. તે કાયદાકીય અધિકાર સ્થાપિત કરવા માટે નથી પરંતુ તેને અમલમાં લાવવા માટે છે. માત્ર ત્યાં જ જ્યાં કાયદાકીય જાહેર ફરજ સ્પષ્ટ, બિનશરતી અને વિશિષ્ટ હોય ત્યાં જ રિટ ઓફ મેન્ડમસનો સાચી રીતે દાવો કરી શકાય છે. તે ત્યાં આપવાની નથી જ્યાં અરજદારના દાવાને અમલમાં મૂકતા પહેલા વાસ્તવમાં પ્રથમ સ્થાપિત અને તેના પર નિર્ણય લેવાની જરૂર હોય.

૯.૫ ફેરીસ દ્વારા લો ઓફ એક્સ્ટ્રા ઓર્ડિનરી લીગલ રિમેડીઝમાં કહેવામાં આવ્યું છે:

“મેન્ડમસનું કાર્ય અમલ કરવાનું છે, નિર્ણય કરવાનું નથી. તે પક્ષકારો વચ્ચેના પરસ્પર દાવાઓ કે અધિકારોને નિર્ધારિત કે ગોઠવતું નથી. જો અધિકાર શંકાસ્પદ હોય, તો તે પ્રથમ કોઈ અન્ય પ્રકારની કાર્યવાહીમાં સ્થાપિત થવો જોઈએ; અનિશ્ચિત યોગ્યતાના દાવાને સ્થાપિત કરવા તેમજ તેને અમલમાં લાવવા માટે મેન્ડમસ ટકશે નહીં. તેથી, તે અનુસરે છે કે જ્યાં અધિકાર શંકાસ્પદ હોય ત્યાં મેન્ડમસ આપવામાં આવશે નહીં”.

૯.૬ હેલ્સબરીના લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડમાં અધિકૃત રીતે વર્ણવ્યા મુજબ રિટ ઓફ મેન્ડમસના વ્યાપ અને પ્રકૃતિની નોંધ લેવી તે પણ એટલું જ શિક્ષણપ્રદ છે:

“મેન્ડમસનો આદેશ એ સૌથી વ્યાપક ઉપચારાત્મક પ્રકૃતિનો આદેશ છે, અને તે સ્વરૂપમાં, હાઈકોર્ટ ઓફ જસ્ટિસ તરફથી જારી કરાયેલ આદેશ છે, જે કોઈપણ વ્યક્તિ, કોર્પોરેશન અથવા ગૌણ ટ્રિબ્યુનલને નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે, જેમાં તેને અથવા તેઓને તેમાં નિર્દિષ્ટ કોઈ ચોક્કસ કાર્ય કરવાની જરૂર હોય છે જે તેના અથવા તેમના હોદ્દા સાથે સંબંધિત હોય અને તે જાહેર ફરજની પ્રકૃતિનું હોય.”

૯.૭ કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડમમાં મેન્ડમસના વ્યાપ પર કાયદાનું વિધાન છે

“..... એવા કાર્યના પ્રદર્શનનો આદેશ આપતી રિટ તરીકે કે જે કાયદો ખાસ કરીને હોદ્દા, ટ્રસ્ટ અથવા સ્ટેશનના પરિણામે ફરજ તરીકે લાદે છે. તે કોઈને કાયદો તેના પર લાદેલી કેટલીક ફરજ બજાવવા માટે દબાણ કરવાની કાર્યવાહી છે, અને રિટ કોઈ કાર્ય કરવા પર પ્રતિબંધ લગાવી શકે છે, તેમજ તે કરવાનો આદેશ પણ આપી શકે છે.

૨૬. કાયદાના અધિકૃત સ્પષ્ટીકરણ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે રિટ ઓફ મેન્ડમસ જારી કરવા માટેની અનિવાર્ય શરત એ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા કે જેના વિરુદ્ધ ઉક્ત રિટ નિર્દેશિત કરવામાં આવી છે તેના પર રહેલી વૈધાનિક અથવા જાહેર ફરજનું અસ્તિત્વ છે. એ પણ તેટલું જ સુસ્થાપિત છે કે આની સાથે અરજદારોમાં તેને અનુરૂપ અધિકાર પણ અસ્તિત્વમાં હોવો જોઈએ જેઓ ઉક્ત વૈધાનિક જાહેર ફરજના અમલીકરણનો દાવો કરવા માટે હકદાર હતા. જ્યાં સુધી આ બે પૂર્વશરતો સંતોષાય નહીં, ત્યાં સુધી રિટ ઓફ મેન્ડમસ જારી કરવા માટે જરૂરી પાયો અસ્તિત્વમાં છે તેમ ભાગ્યે જ કહી શકાય. વર્તમાન સંદર્ભમાં બેવડી કસોટી લાગુ

કરતાં, હું માનું છું કે એક પણ સંતોષાયેલ નથી. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ એક પણ વૈધાનિક જોગવાઈ બતાવવા માટે સંપૂર્ણપણે અસમર્થ હતા જેણે સામાવાળાસ પર પગાર ચૂકવવાની કોઈ વૈધાનિક જાહેર ફરજ લાદી હોય, જ્યાં અરજદારોની નિમણૂક જ બનાવટી, કપટપૂર્ણ અથવા ગેરકાયદેસર હોઈ શકે છે. તેવી જ રીતે એવી કોઈ જોગવાઈ બતાવી શકાય તેમ નથી જે અરજદારોમાં તેઓ જે રાહતનો દાવો કરવા માંગે છે તે માટે સ્થાપિત અમલીકરણ યોગ્ય અધિકાર આપતી હોય.”

૧૦. ઉપરોક્ત કારણોસર, આ રિટ પિટિશન સ્વીકારવાની જરૂર નથી કારણ કે વૈકલ્પિક ઉપાય અસ્તિત્વમાં છે.

ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતા, રિટ ઓફ મેન્ડમસ ટકી શકે તેમ નથી. તદનુસાર, વર્તમાન પિટિશન ફગાવી દેવાને પાત્ર છે અને આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

(એ.સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિશ્રી)

માયા એસ. ચૌહાણ//કેડીસી//બીના//ડોલી

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.